

Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси

АЛИШЕР
НАВОИЙ

МУКАММАЛ
АСАРЛАР
ТУПЛАМИ

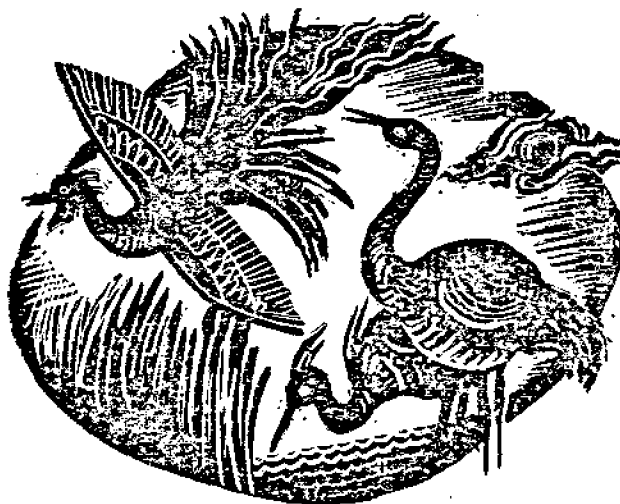
Йигирма томлик

Таҳрир ҳайъати:

Изоҳлар билан
нашрга тайёрловчи:

Масъул муҳаррир:
Такризчилар:

ЛИСОНУТ-ТАЙР

БИСМИЛЛОҲИР-РАҲМОНИР-РАҲИМ

Жон қуши чун мантиқи роз айлағай,
Тенгри ҳамди бирла оғоз айлағай.

Улки махлуқот халлоқидур ул,
Ондин ўзга фонию боқийдур ул.

Сониъиким чекти чун сунъи қалам,
Офариниш тарҳини қилди рақам.

Айлагач дойир тўқуз афлокни,
Қосир этти фаҳмидин идрокни.

Кўкни тун-кундин муламмаъ айлади,
Меҳру анжумдин мурассаъ айлади.

Ойни кўк тирноғидин қилди мисол,
Олғон ул тирноғ бир ёнин ҳилол.

Сайрдин гардунға солди изтирор,
Ерга онинг жавфида берди қарор.

Ер юзин ёмғур суви бирла юди,
Гарду чирки ул юмоғдин ўксуди.

Баҳр уза жўнг айлади туфроғдин,
Жўнг учун лангар ясоди тоғдин.

Қилди дарёға бухорин пардапўш,
Меҳр ўтидин тушмасун деб суға жўш.

Ошкор айлаб адолат оламин,
Еб суда мавжуд қурту қуш ғамин.

Берди найсон ёмғуриға ул шараф,
Ким гуҳар қозғонди базлидин садаф.

Дурға берди ул баҳо бирла ривож,
Ким сарир аҳлиға бўлди зеби тож.

Чун Ҳамалдин берди ойини баҳор,
Бўлди тенг мезонида лайлу наҳор.

Тонг насимин Исоосо айлади,

Боғ амвотини эҳё айлади.

Жилвагар қилди чаман зеболарин,
Боғ аро ёйиб чечак раъноларин.

Рўзи этти елга рухосо шамим,
Ким шажарға топти жон азми рамим.

Ҳам ёрутти субҳи кофури асос,
Ҳам тузотти шомни мушкин либос.

Меҳрни кундуз дурахшон айлади,
Ойни шамъи шабистон айлади.

Ҳар ғаройибким ёйиб саҳро аро,
Ондин ортуғ кўргузуб дарё аро

Дашт аро ҳар не таковар айлабон,
Сувда юз онча шиновар айлабон.

Чун қуюнни дашт аро айландуруб,
Сувда игримни доғи тўлғандуруб.

Уйлаким душман яротиб ўтқа сув,
Елни ҳам туфроққа айлаб адув.

Сунъидин кўргилки мундоқ тўрт зид,
Бўлуб инсон хилқатида муттаҳид.

Офаринишдин қилиб инсон ғараз,
Они айлаб халқ ичинда безаваз.

Кўнглин онинг махзани ирфон қилиб,
Ул тилисм ичра ўзин пинҳон қилиб.

Рози махфий ганж ўлуб бу турфа жисм,
Сунъидин ул ганж ҳифзиға тилисм.

Ҳам тилисм ул махзан узра, ҳам амин,
Офарин сунъунгға, эй жон, офарин.

Айлаганда розининг ганжини арз,
Не само айлаб қабул они, не арз.

Ғайри инсонким қилиб онн қабул,

Ҳам залум айлаб хитобин, ҳам жаҳул.

Чун халойиқдин они мумтоз этиб,
«Кунту канзан» сирриға ҳамроз этиб.

Бошиға қўюб ҳидоят тожини,
Қисмати айлаб шараф меърожини.

Олам ичра андоқ айлаб муктадо,
Ким бўлуб хайли малакка пешво.

Чун малак хайлиға ул масжуд ўлуб,
Кимки саркашлик қилиб мардуд ўлуб.

Яъни ул жинну малоик сарвари,
Тахти фармонида олам кишвари.

Неча минг йил зуҳду тоат айлаган,
Амриға онинг итоат айлаган.

Бир важаб ер қолмоғон офоқ аро,
Балки бу кирёс нили тоқ аро.

Кимки ҳақ оллинда тоат қилмағон,
Касби ойини саодат қилмағон.

Бу саодатларға топқон дастрас,
Урмағон ҳақ ёдидин айру нафас.

Чун тақаррубда топиб доруссурур,
Кўнглига ул қурбдин солғон ғурур.

Бу ажаб мазҳарни кўзга илмағон,
Саждасин хайли малакдек қилмағон.

Бўйинини сунмай аён этконда таън,
Солибон бўйниға онинг тавқи лаън.

Бўйниға итдек қалода солибон,
Кўнглиға итлик ирода солибон.

Хайли одамға адуйи жон бўлуб,
Душману ғоратгари имон бўлуб.

То қиёмат бу шақоватқа қолиб,

Дўзахи макру адоватқа қолиб.

Ул шарафлар бирла андоқ пеш хайл,
Ким аён айлаб такаббур сори майл.

То абад мардуду малъун айлабон,
Ибрату офоку гардун айлабон.

Бир овуч туфроғдин айлаб пайкари,
Одамийлиғда ажойиб мазҳари.

Ҳам қилиб ўз сирри бирла ганжи роз,
Ҳам хилофат бирла айлаб сарфароз.

Бўлди саркашликдин онинг офати,
Ажзу туфроғлик бу бирнинг рофати.

Бирга ул масжудлуғ берган ўзи,
Бирга бу мардудлуғ берган ўзи.

Ҳам ўзи ул бирни маълул айлаган,
Ҳам ўзи бу бирни мақбул айлаган.

Ул не қилди, бу не қилди-ул билур:
Ул бу қилмас, ҳар не қилса-ул қилур

Ҳикматидин воқиф эрмастур киши,
Бўлмади бу иш кишининг чун иши.

Иш эрур улким ўзи они қилур,
Ҳикмат улким ҳам ўзи они билур.

Подшоҳеким анго йўқтур назир,
Не шарикун не адилу не вазир.

Сунъунгга юз офарин, эй кирдигор,
Ғайр йўқ сен сенки дерлар-они бор.

Борсен сен борлиғ зебандаси,
Бирлику жабборлиғ арзандаси.

Сендадур ҳам бирлику ҳам борлиғ,
Ҳайлиғу кодирлиғу ғаффорлиғ.

Баҳри ғуфронингга тушкан чоғда мавж,

Журм эрур хар неча тутқон бўлса авж.

II

Муножот қозиюл-ҳожот ҳазратида ўз тақсиротининг шармандалиғида ва ул уётдин мазаллат туфроғиға сарафкандалиғида

Ё раб, ўз ҳолимға ҳайронмен бәсе,
Осию масту паришонмен бәсе.

Нафс маъмури ҳаво мағлуби ҳам,
Сидқ мардуди сафо манкуби ҳам.

Жонима исён майидин мастлиғ,
Кўнглума фикс аҳлиға побастлиғ.

Юз ҳаво бошимға солиб нафси шум,
Хайли шайтон айлабон ҳарён хужум.

Айлабон ул хайл бўлғунча хабар,
Жону кўнглим кишварин зеру забар.

Бир таадди пешаликни хўб деб,
Ўзни ошиқ деб, они маҳбуб деб.

Ҳар ситамким тундхўедин етиб,
Ул чу етғоч оҳ уруб, ўздин кетиб.

Оташин лаълидин ўт жоним аро,
Рўзғорим зулфу холидин қаро.

Нуктаси нутқум тилин лол айлабон,
Жилваси ақлимни бехол айлабон.

Васлу ҳажрин умру марг айлаб лақаб,
Бирдин осийиш топиб бирдин тааб.

Ҳажри андуҳида жоми май ичиб,
Васли жомин чун топиб жондин кечиб.

Онглабон онсиз тирикликни ўлум,
Жонға айлаб ҳажрида юз уштулум.

Они фаҳм айлаб ҳаётимдин мурод,

Ондин ўзга келмайин кўнглумга ёд.

Ғайри ёдимдин чикиб фирқат чоғи,
Чунки вокифсен, чин айтай мен доғи.

Ҳажри чун кўнглумга бедод айлабон,
Они истарга сени ёд айлабон.

Оллох, Оллох, ўлтурур шармандалиқ,
Ёдима келса бу янглиғ бандалиқ.

Юз қаролиғ онча бўлмиш жаҳл аро,
Ким кўзимга қилди оламини қаро.

Қилмадим умрумда бир рақъат намоз,
Сар-басир маҳзи ниёз, эй бениёз.

Ҳаргиз андоқ қўймадим туфрокқа бош,
Ким кераклик бўлмағай бошимға тош.

Бермадим ҳаргиз гадоға бир дирам,
То ўзумни кўрмадим соҳиб карам.

Тутмадим отинг қилиб фарзоналик,
Сабҳа элдин осмайин юз доналиқ.

Бир амал ҳаргиз риёсиз қилмадим,
Зарқсиз ҳаргиз ўзумни билмадим.

Ўйлаким мендурмен инсон бўлмасун,
Йўқки инсон-деву шайтон бўлмасун.

Ўз фиолимдин ажаб озурдамен,
Дам-бадам афсурдау дилмурдамен.

Бас хижолатдин манга йўқтур ҳаёт,
Не учунким ўлтурур ҳардам уёт.

Бу маразлар ичраким ўтти сўзум,
Ўз иложимни қила олмон ўзум.

Бермадим мунча балиятқа ризо,
Найлагаймен сендин ўлғонға қазо.

Ғар манга бу дард бедармон эрур,

Лек дармони санга осон эрур.

Дардима дармон иноят айлагил,
Тавбаи комил ҳидоят айлагил,

Адлу эҳсонингга хос этгил мени,
Нафси золимдин халос этгил мени.

Жонда шавқунг шуъласин мавжуд қил,
Ҳар не ғайринг кўнглума мардуд қил.

Ончаким бўлғай бадан кайдида руҳ,
Қил анга рўзи шухудингдин футуҳ.

Чун бу қушқа рихлат оғоз ўлғуси,
Гулшани аслиға парвоз ўлғуси.

Қуш таважжух айласа учмоқ сари,
Туфроқ этса майл ҳам туфроқ сари.

Чун ҳар иш бобида қилғунгдур хитоб,
Топмағон чоғда саволингга жавоб.

Бошима еткур мени қўймай ҳазин,
Ониким деб сен шафиъул-музаннибин.

III

**Бу номиға Саидул-мурсалин наъти била туғро тузмак ва
шафиъул-музаннибин мадҳи билан зийнат кўргузмак**

Анбиё сархайли султони русул,
Ким эрур онинг туфайли жузви кул.

Улки Одамдин бурун ул бор эди,
Ҳам Наби ҳам соҳиби асрор эди.

Нури мавжуд офаринишдин бурун,
Ким эди халқиға муддат олти кун.

Қайси нур, улким топиб юз иззу ноз,
Ул келиб маъшуку холиқ ишқи боз.

Бе ниҳоят йил топиб ҳақдин назар,
Токи ҳақ мавжуд қилди Булбашар.

Булбашар рухсори чун тутти жамол,
Кавкаби ул нурдин топти камол.

Чунки ул Ҳаввоға¹ бўлди мунтақил,
Жабхасидин меҳр эрди мунфаил.

Шиснинг² топти вужуди чун вукуъ.
Ул куёш қилди жабинидин тулуъ.

Борди ондин маҳрами дилбандиға,
Ондин ўлди мунтақил фарзандиға.

Жуфтиға ондин етишти ул шараф,
Ўйла гавҳар ҳуққаси қилғоч садаф.

Бир-бирига бу сифат текурдилар,
Токи Абдуллоҳға³ топшурдилар.

Ул доғи еткурди ул дастур ила,
То уйи бўлди ёруғ ул нур ила.

Токи ул уйдин тулуъ этти куёш,
Оразида ул нубувват нури фош.

Нур йўқким ҳақ таоло сояси,
Ло журм ўтти куёштин пояси.

Дин ливоси кундек ўлди муртафиъ,
Зулмати куфр ўлди ондин мундафиъ.

Матлаъи бўлди онинг байтул-ҳаром,
Ким фалакдин топти олийроқ мақом.

Маккада бўлғоч ул ахтар нури фош,
Борча бутлар қўйдилар туфроққа бош.

Куфр аҳлидин намудор ўлдилар,
Барчаси, яъни нигунсор ўлдилар.

Дин ливоси бўлди гардундин бийик,
Шаръи тиғи насси қотиъдин итик.

Таъби чун бўлди рисолат росихи,
Миллати бўлди милалнинг носихи.

Ройи чун кўргузди шамъи муъжизот,
Партавидин равшан ўлди коинот.

Лот ноқислиғ била бўлди табоҳ,
Зохир ўлди куфр элига ло илоҳ.

Ондин ўлди элга иллаллоҳ аён,
Қилди афсаҳ нутқ ила они баён.

Айлагон ирсоли иллаллоҳ ўзи,
Ёнида онинг расулуллоҳ ўзи.

Зоти олам дуржида дурри самин,
Балки ҳақдин раҳматан лилоламин.

Ўзи пок азвож ила авлоди пок,
Зоти пок асҳоб ила аҳфоди пок.

Онга ҳардам юз дуруду минг салом,
Олам аҳлидин ила ёвмулкиём.

Пок авлодию асҳобиға ҳам,
Сўнгра хаддомию аҳбобиға ҳам.

IV

**Ул рисолат Қофи Анқосининг баландпарвозлиғи ва маҳбуби
хақиқий васлиға етиб куш тили била такаллум ва ҳамрозлиғи**

Ул кеча ким, ул шаҳи гардунмаком,
Ким они ҳақ истади гардунхиром.

Уммаҳони хужрасида эрди хуш,
Даҳри дун ашғолидин осудаваш.

Ким етишти оллиға руҳул-амин,
Арз этиб пайғоми раббул-оламин.

Илкида эрди Буроқи барқ хез,
Барқ онинг бирла қила олмай ситез.

Дедиким-эй тенгрига жонинг қариб,
Жисм ила ҳам бул эурсен чун ҳабиб.